

AAN DE SLAG MET LEER- EN BEOORDELINGSMATERIAAL VOOR VOLWASSENEN

Update van het overzicht Aan de slag met leer- en toetsmateriaal voor
volwassenen december 2012

In opdracht van het Steunpunt Taal en Rekenen Volwasseneneducatie

April 2015

Ella Bohnenn in samenwerking met Riet Thijssen

© 2015, Steunpunt Taal en Rekenen VE te Ede

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, of gebruikt in bijvoorbeeld een PowerPointpresentatie, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Steunpunt Taal en Rekenen VE. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 het besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijke vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor zover het opnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich te wenden tot het Steunpunt Taal en Rekenen VE.

Inhoudsopgave

1. Achtergrond van deze update	5
2. Samenvatting aanbevelingen voor ontwikkeling leer- en meetinstrumenten	6
3. Criteria voor analyse leer- en beoordelingsmateriaal volwassenen	8
4. Nieuwe leermaterialen 2012-2015	12
5. Aanbevelingen ontwikkeling leermaterialen	16
6. Nieuwe meetinstrumenten 2012-2015	20
7. Naar een coherent systeem van beoordeling	23
8. Aanbevelingen ontwikkeling meetinstrumenten	28
Referenties	30
Bijlagen	31
Bijlage 1	Geraadpleegde experts
Bijlage 2	Overzicht leermaterialen Taal
Bijlage 3	Overzicht leermaterialen Lezen
Bijlage 4	Overzicht leermaterialen Rekenen
Bijlage 5	Overzicht leermaterialen Digitale vaardigheden
Bijlage 6	Overzicht meetinstrumenten

1 Achtergrond van deze update

In december 2012 verscheen de publicatie *Aan de slag met leer- en toetsmateriaal voor volwassenen, Analyse leer- en toetsmateriaal Taal, Rekenen en Digitale vaardigheden voor volwassenen*. De aanleiding voor deze opdracht was de formele vaststelling van de opleidingen taal en rekenen voor volwassenen op niveau 1F en 2F. De vraag was in hoeverre er passend leer- en toetsmateriaal voor deze opleidingen voor handen was. Richtinggevend voor de invulling van deze opleidingen zijn de Standaarden en eindtermen ve (CINOP, 2012).

Het overzicht van 2012 is gemaakt in opdracht van het Steunpunt Taal en Rekenen VE door drs. Ella Bohnenn en dr. Maurice de Greef.

Inmiddels zijn we ruim twee jaar verder en het Steunpunt Taal en Rekenen VE heeft opdracht gegeven voor deze update van het materiaal.

Overeenkomsten en verschillen met 2012

Deze publicatie biedt een update van het leer- en beoordelingsmateriaal – verschenen tussen 2012 en mei 2015 - en een update van de aanbevelingen die in 2012 zijn geformuleerd.

De leermaterialen zijn beschreven volgens dezelfde beschrijvingscriteria als in 2012. Net als in 2012 zijn materialen die ontwikkeld zijn voor NT2-onderwijs en (v)mbo, opgenomen als deze ook bruikbaar zijn voor de opleidingen Taal en Rekenen in de VE.

Er was behoefte aan een uitgebreidere omschrijving, zodat het duidelijker wordt voor welke doelen gebruikers de verschillende meetinstrumenten kunnen inzetten. Dit overzicht staat in bijlage 6. Omdat er ook andere beoordelingsinstrumenten zijn dan toetsen, wordt in deze publicatie gesproken over beoordelingsmateriaal en meetinstrumenten.

Er was ook behoefte aan een kader voor ontwikkeling voor meetinstrumenten, waarmee helder wordt welke instrumenten nog ontwikkeld moet worden. In deze update is dan ook een hoofdstuk opgenomen waarin een coherent systeem van beoordeling voor de VE wordt geschetst. Uitgaand van dit systeem kan worden aangegeven: welke instrumenten zijn nodig, welke instrumenten zijn er, wat meten deze instrumenten en welke meetinstrumenten ontbreken nog?

De hoofdstukken over een coherent beoordelingssysteem (hoofdstuk 7) en de aanbevelingen voor ontwikkeling van meetinstrumenten (hoofdstuk 8) evenals bijlage 6 zijn geschreven samen met Riet Thijssen van CINOP.

2 Samenvatting aanbevelingen voor ontwikkeling leermateriaal en meetinstrumenten

In de hoofdstukken 5 en 8 worden aanbevelingen gedaan voor ontwikkeling leermateriaal en meetinstrumenten. Hieronder staat een overzicht van alle aanbevelingen die zijn geformuleerd.

Aanbevelingen voor ontwikkeling leermateriaal

Taal

- Leg de prioriteit bij het ontwikkelen van materiaal bij niveau 2F, voor lezen, schrijven en gesprekken voeren in formele situaties, geordend naar taak zoals beschreven in de Standaarden en eindtermen ve (bijvoorbeeld Instructies lezen, Verslag schrijven). Het is bekend dat er behoefte is aan leermateriaal gekoppeld aan werksituaties. Ontwikkel daarom materiaal op dit niveau in de context werk.
- Ga verder met het verfilmen van de belangrijke inzichten en kennis ten behoeve van de didactiek van leren lezen en schrijven van volwassen Nederlandssprekenden.

Rekenen

- Ontwikkel extra oefenmateriaal, passend bij de Standaarden en eindtermen voor alle domeinen voor de niveaus Instroom, 1F en 2F, digitaal en op papier.
- Maak een start met de ontwikkeling van een handboek voor de rekendidactiek aan volwassenen in de ve.

Digitale vaardigheden

- Integreer digitale vaardigheden bij de ontwikkeling van nieuwe materialen voor taal en rekenen.
- Ontwikkel een handleiding voor docenten/begeleiders voor het integreren van digitale vaardigheden met taal en/of rekenen. Geef in deze handleiding ook handreikingen voor het opstellen van een zelfstandig traject digitale vaardigheden.
- Ontwikkel leermateriaal voor digitale vaardigheden dat onafhankelijk is van een bepaalde softwareleverancier en dat rekening houdt met de verschillende devices en besturingssystemen.
- Ontwikkel bij nieuwe digitale handelingen korte en eenvoudige instructies, al dan niet in de vorm van filmpjes.

Aanbevelingen voor de ontwikkeling meetinstrumenten

- Maak een notitie waarin helder is uitgewerkt wat een coherent systeem van meetinstrumenten voor de Educatie behelst en welke meetinstrumenten voor welke leertrajecten noodzakelijk/wenselijk zijn.

- Zorg voor een toetsitembank die aansluit bij de verschillende inhoud en niveaus van de Standaarden en eindtermen, die bestaat uit verschillende meetinstrumenten en waaruit verschillende toetsen gegenereerd kunnen worden. Maak deze toetsitembank ook toegankelijk voor leerders die niet in een georganiseerd verband leren.
- De ontwikkeling van een toetsitembank is reeds in gang gezet op initiatief van de Stichting Lezen & Schrijven, met de voortgangstoetsen lezen, schrijven, rekenen en digitale vaardigheden. Ontwikkel meer toetsitems voor taal en rekenen op niveau Instroom, 1F en 2F.
Start met de ontwikkeling van assessments voor digitale vaardigheden.

3 Criteria voor analyse leermateriaal en meetinstrumenten volwassenen

Leermaterialen

De beschreven leermaterialen staan in de bijlagen 2 tot en met 5. Deze bijlagen bestaan uit de 'oude' overzichten – met leermateriaal dat is ontwikkeld vanaf 2002 tot en met 2012 – aangevuld met nieuw leermateriaal, uitgegeven tussen 2012 en april 2015. Enkele materialen in het overzicht zijn nog niet uitgegeven op het moment dat deze publicatie verschijnt. Deze materialen zijn zo goed als mogelijk beschreven. Materialen die in het eerdere overzicht opgenomen zijn, maar toen nog niet officieel verschenen, zijn te vinden in het nieuwe overzicht. Enkele materialen die ontbraken in het eerdere overzicht, zijn toegevoegd.

Er zijn materiaaloverzichten voor taal, rekenen, digitale vaardigheden en lezen (fictie, verhalende en literaire teksten).

De criteria voor het opnemen van materialen in dit overzicht zijn dezelfde als in 2012:

- Het materiaal moet ontwikkeld zijn voor volwassenen/de volwasseneneducatie.
- Het gaat om leermateriaal voor taal, rekenen en digitale vaardigheden.
- Typisch NT2-materiaal is niet opgenomen.
- Materiaal dat is ontwikkeld voor (v)mbo of NT2-onderwijs is alleen dan opgenomen als het geschikt is voor Nederlandssprekende volwassenen.
- Het (v)mbo-materiaal dat bruikbaar is voldoet aan de volgende kenmerken: het moet een volwassen toon hebben, veel oefenmateriaal bevatten, het biedt mogelijkheden voor differentiatie, de instructie is helder beschreven en het is geordend in duidelijke en niet te grote (denk)stappen.

Het eerste doel van het overzicht is om een beeld te schetsen van het materiaal waardoor ieder een eigen inschatting kan maken van de geschiktheid van het materiaal in de eigen situatie en voor de leerders. Het tweede doel is om een overzicht te krijgen van het materiaal, om leemten te ontdekken en aanbevelingen te doen voor ontwikkeling. Het overzicht is niet bedoeld om een inhoudelijke waardering te geven aan het materiaal.

Beschrijfpunten leermaterialen

1. *Titel van het materiaal*
2. *Korte omschrijving*
3. *Uitgever en jaar*
4. *Doelgroep*

Hier staat voor wie dit materiaal is ontwikkeld, voor volwassenen, voor (v)mbo of NT2 of anders.

5. *Niveau*

De niveaus in de volwasseneneducatie zijn Instroom, 1F en 2F. Als er staat 1F, dan betekent dit 'op weg naar 1F' of rond 1F. Bij digitale vaardigheden zijn de niveaus anders benoemd: Instroom, Basisniveau 1 en Basisniveau 2.

6. *Koppeling Standaarden en eindtermen ve*

Voor de volwasseneneducatie gelden Standaarden en eindtermen ve als wettelijke kader. Hier staat of het materiaal gekoppeld (of te koppelen) is aan de Standaarden en eindtermen ve. Als het materiaal is uitgewerkt volgens het Referentiekader Taal en Rekenen of volgens het Raamwerk NT2, wordt dit aangegeven.

7. *Context*

In de Standaarden en eindtermen zijn de contexten onderscheiden waarin volwassenen functioneren, namelijk werk, leven en leren. Soms kan de context specifiek worden aangegeven, soms is de context 'algemeen'. Dat wil zeggen dat er geen koppeling is aan een specifiek functioneringsgebied.

8. *Typering*

In de analyse wordt een onderscheid gemaakt in materialen tussen Methode (M), Breed leermateriaal (B) en Ondersteunend materiaal (O).

- *Methode (M)*

Een methode is leermateriaal waarin de verschillende domeinen van de *Standaarden en eindtermen ve* en de verschillende taken aan bod komen en waarin systematisch wordt toegewerkt van een omschreven niveau naar een ander omschreven niveau. Het materiaal is ontwikkeld vanuit een bepaalde samenhangende visie op de te leren vaardigheden, met uitleg, oefening en herhalingsstof en waarin sprake is van een didactische opbouw. Voorbeelden van methoden zijn *Alfabeter Lezen*, *Alfabeter Schrijven*, *ffRekenen*.

- *Breed leermateriaal (B)*

Breed leermateriaal is leermateriaal dat erop is gericht een bepaald niveau in taal, rekenen of digitale vaardigheden te bevestigen of te bereiken. Het gaat om materiaal waarin de aspecten van de verschillende (deel)vaardigheden 'breed' aan bod komen. Het materiaal is geschreven rond een bepaald niveau en er wordt niet systematisch toegewerkt naar een niveauverhoging. Voorbeeld van breed leermateriaal is het programma *Lees en Schrijf! Extra Lezen*.

- *Ondersteunend leermateriaal (O)*

Ondersteunend leermateriaal is erop gericht om een aspect van taal, rekenen of digitale vaardigheden te leren of in een heel specifieke context. Bijvoorbeeld lees- of rekenstrategieën, een spellingprobleem, omtrek berekenen en dergelijke.

- *Leesmateriaal*

In diverse materialen zijn leesteksten opgenomen. Maar dit materiaal is vaak niet voldoende om de laaggeletterde lezer de benodigde 'leeskilometers' te laten maken. In het overzicht met leesmateriaal zijn vooral fictie, verhalende en literaire teksten te vinden. Leesmateriaal met opdrachten die gericht zijn op het beter begrijpen van informatieve teksten – bijvoorbeeld de reeks boekjes van Melkweg+ - staat in het overzicht *taalmaterialen* en is getypeerd als ondersteunend materiaal.

9. *Digitaal/papier*

Hier staat of het materiaal op papier is uitgegeven, digitaal of beide.

10. *Zelfstandig gebruik*

Hiermee wordt bedoeld of de leerder zelfstandig, dat wil zeggen zonder begeleiding, met dit materiaal kan werken. Voor de methoden geldt dit over het algemeen niet, daar is begeleiding bij nodig. Het materiaal op www.oefenen.nl is juist ontwikkeld voor zelfstandig gebruik.

11. *Differentiëren*

Hier wordt de vraag beantwoord of er met het materiaal gedifferentieerd kan worden. Leerders hebben niet allemaal dezelfde leervragen, niet hetzelfde niveau, niet hetzelfde tempo. Hoe meer differentiatiemogelijkheden het materiaal biedt, hoe groter de kans is dat het materiaal goed aansluit bij de leerder.

12. *Volgsysteem*

In een volgsysteem kan een docent/begeleider bijhouden wat een leerder heeft gedaan en of dit succesvol is geweest. Een volgsysteem is in die zin een hulpmiddel om het leren van een cursist te sturen. Een volgsysteem is met name van belang bij digitaal leermateriaal. In een digitaal leersysteem krijgt de leerder vaak direct feedback en hij kan zien wat hij al wel en nog niet heeft gedaan. Voor de docent/begeleider is dit anders, vandaar dat een volgsysteem voor hem zo belangrijk is.

13. *Toetsing/certificering*

In deze categorie staat of het leermateriaal tevens ook materiaalafhankelijke toetsen bevat en/of certificaten als het materiaal is doorgewerkt.

Meetinstrumenten

De beschreven meetinstrumenten staan in bijlage 6.

In deze bijlage zijn de instrumenten uitgebracht tussen 2012 en april 2015 toegevoegd aan het eerdere overzicht. De beschrijfpunten zijn aangepast in vergelijking met die van 2012. Er is behoefte om beter zichtbaar te maken welk doel het instrument dient, welk houvast de resultaten bieden in het hele leerproces of in wat vooraf gaat aan het leerproces. En, heel praktisch, hoe lang de toets duurt en of de toets is gevalideerd. Dit laatste is vooral van belang in verband met de betrouwbaarheid van de resultaten. Het overzicht 'nieuwe stijl' zal beter kunnen laten zien welke meetinstrumenten nog ontbreken.

Beschrijfpunten meetinstrumenten

1. *Titel*
2. *Uitgever, jaar*
3. *Vak/vaardigheid-domein/niveau*

De onderscheiden vakken zijn taal, rekenen en digitale vaardigheden.

Bij taal worden analoog aan de Standaarden en eindtermen ve, drie taalvaardigheden onderscheiden: Mondelinge taalvaardigheden (gesprekken, luisteren, spreken), Lezen (zakelijke teksten en fictionele en literaire teksten) en Schrijven. Daarnaast is 'Begrippenlijst en taalverzorging een apart onderdeel. Bij rekenen zijn er vier domeinen: Getallen, Verhoudingen, Meten en meetkunde en Verbanden.

Bij digitale vaardigheden is de indeling in domeinen als volgt: Ict-systemen gebruiken, Beveiliging, privacy en ergonomie, Informatie zoeken, Informatie verwerken en presenteren, Communicatie.

4. *Doelgroep*
In deze categorie wordt aangegeven of de instrumenten zijn ontwikkeld voor onderwijs aan Nederlandssprekende volwassenen, aan NT2–ers of (v)mbo-leerlingen.
5. *Papier/digitaal*
Deze categorie geeft antwoord op de vraag of de afname van het instrument op papier is, digitaal of beide.
6. *Duur*
Niet altijd is duidelijk aangegeven hoe lang de afname duurt. Een en ander hangt ook af van de opbouw van het instrument. Waar mogelijk is aangegeven hoe lang een leerder doet/mag doen over de taak.
7. *Korte omschrijving*
Hier wordt een algemene beschrijving gegeven van het instrumenten en/of karakteristieken besproken.
8. *Meet beginniveau*
In deze categorie wordt aangegeven of het instrument ontwikkeld is dan wel geschikt is om het beginniveau van een leerder te meten.
9. *Meet eindniveau*
Hier wordt aangegeven of het instrument ontwikkeld is dan wel geschikt is om het eindniveau van een leerder te meten.
10. *Eindtermen kunnen afzonderlijk worden gemeten*
Hier wordt aangegeven dat het instrument niet een heel niveau beslaat maar een onderdeel (eindterm) binnen een vaardigheid.
11. *Laat vorderingen zien*
Geeft het instrument zicht op de vorderingen van leerders?
12. *Geeft voldoende informatie voor plaatsing in een leertraject*
Niet ieder meetinstrument geeft een duidelijk beeld van het instapniveau van een leerder. Instrumenten die dit wel doen, geven informatie over het niveau en vaak over leerbehoeften en specifieke lacunes. Met deze gegevens kan een leerder in een voor hem passend leertraject geplaatst worden. Dit is met name van belang in formele onderwijssituaties.
13. *Geeft voldoende informatie voor onderwijsinhoud en diagnosticeert*
Hier wordt aangegeven of het een diagnostisch instrument is, dat wil zeggen dat het de sterke en zwakke punten in het leerproces worden blootgelegd en waardoor duidelijk wordt waarvoor aandacht moet zijn in het leerproces. Op basis hiervan kan het leerproces worden bijgesteld.
14. *Zelfbeoordeling*
Hier is geen sprake van een ‘objectieve’ meting, maar de leerder beoordeelt zelf, aan de hand van een vragenlijst, wat hij heeft geleerd en wat hij kan.
15. *Kader*
Er zijn verschillende kaders voor onderwijs in omloop. Voor de volwasseneneducatie zijn Standaarden en eindtermen v e geformuleerd die sinds 2013 wettelijk van kracht zijn. Voor specifieke NT2-trajecten is het Raamwerk NT2 van kracht. Voor het (v)mbo is het Referentiekader Taal en Rekenen het wettelijk kader.
16. *Gevalideerd*
Deze categorie is opgenomen opdat de gebruiker weet of het betreffende instrument wel of niet gevalideerd is.

4 Nieuwe leermaterialen 2012 – april 2015

Dit hoofdstuk geeft een kort overzicht van de materialen die uitgekomen zijn tussen 2012 en april 2015. De uitgebreide beschrijving vindt u in de bijlagen 2 tot en met 5.

Hieronder wordt per materiaal de titel gegeven, het niveau en de typering of het gaat om een methode (M), om breed leer materiaal (B) of om ondersteunend materiaal (O). In het eerdere overzicht staan enkele materialen genoemd die op het moment van verschijnen (december 2012) nog niet uitgegeven waren of nog niet helemaal volledig waren. Deze zijn nu te vinden in het overzicht onder het kopje met materiaal dat is verschenen tussen 2012 en nu (april 2015). Bij de update kwamen materialen naar voren die in 2012 wel al verschenen waren, maar nog niet in het overzicht waren opgenomen. Deze zijn toegevoegd.

Taal

Titel	Niveau	Typering
<i>Ontwikkeld voor volwassenen</i>		
Gezond bezig met taal	A2/1F	O
Lees en Schrijf! Extra Schrijven	1F	B
Lees en Schrijf! Extra Lezen	1F	B
Lees en Schrijf! Uit en thuis	halverwege	B
Lingo	Instroom – 1F	
NLvaardig NT1	Instroom - 2F	O
Succes! *	Instroom – 1F	M
Van A tot Zorg	Instroom – 2F	M
Van Sinterklaas tot Suikerfeest	1F tot 2F	M
	A2/1F	O

* Dit materiaal is beschikbaar voor de partners van de Stichting Lezen & Schrijven.

Ontwikkeld voor mbo

Nu Nederlands	1F t/m 3F	M
Taal op niveau, Woordenschat op weg naar 1F	op weg naar 1F	M/B
Taal op niveau, Spelling en grammatica op weg naar 1F	op weg naar 1F	M/B
Taal op niveau, Luisteren 2F	2F	M/B
Taal op niveau, Gesprekken 2F	2F	M/B
Taalblokken	1F – 3F	M
Starttaal 2F	2F	M

Ontwikkeld voor VSO/Praktijkonderwijs

Werken aan taal	Instroom, 1F	M
-----------------	--------------	---

Ontwikkeld voor NT2

Taalklas+ op weg naar A2/1F B
Melkweg+ (diverse titels) van Alfa B tot Alfa C O

Taal, lezen

Boek je toekomst Instroom, 1F
Lees je mee? rond 1F
Leeslicht, serie (diverse titels) rond 1F
Misdadig, serie (diverse titels) boven 1F
Op reis en dan... (theater lezen) Instroom, 1F
Vlaamse reuzen, serie (diverse titels) 2F

Rekenen

Ontwikkeld voor volwassenen

ffRekenen van basis tot M
ver na 1F
ffLerenrekenen 1F t/m 3F M
Negen/twee KSE 2 M

Ontwikkeld voor mbo

Start rekenen 1F 1F M
Start rekenen 2F 2F M
Start rekenen, Vooraf boek A op weg naar 1F M
Start rekenen, Instap onder 1F M
Rekenblokken 1F t/m 3F M

Ontwikkeld voor VSO/Praktijkonderwijs

Werken aan rekenen Instroom, 1F M

Digitale vaardigheden

Ontwikkeld voor volwassenen

Dubbelklik, Basis, Plus en XL Instroom, Basis- B
niveau 1 en 2
en 2
Klik & Tik, de basis, digitaal Instroom B
Klik & Tik, werkboek Instroom, B
Basisniveau 1 en 2
Leerroute digitale vaardigheden 1,2,3 Instroom, B
Basisniveau 1 en 2

Starten met de Samsung Galaxy tab	Basisniveau 1 en 2	O
Starten met de iPad	Basisniveau 1 en 2	O
Steffie, games, over IBAN en OV-chipkaart	Instroom t/m	O
	Basisniveau 2	
Wegwijs in Word 2013	Basisniveau 1 en 2	O
Wegwijs in Windows 8.1	Basisniveau 1 en 2	O
Werken met de e-overheid	Basisniveau 1 en 2	O

Conclusies leermaterialen

Voor een goed begrip van deze conclusies is het belangrijk om ook de overzichten in de bijlagen 2 tot en met 5 te lezen.

Taal

- Er wordt een nieuwe methode ontwikkeld, de methode *Succes!*
- Er is aardig wat ondersteunend materiaal ontwikkeld, waarbij het vooral gaat om leesmateriaal met vragen erbij die gericht zijn op het begrip van de tekst.
- Er is materiaal ontwikkeld, gericht op werk: *van A tot Zorg* en in de methode *Succes!* is expliciet aandacht voor werk.
- Er is materiaal ontwikkeld gericht op het behalen van de eindtermen lezen en schrijven op niveau 1F (*Lees en Schrijf! Extra lezen en Extra schrijven*).
- De uitgeverijen Eenvoudig Communiceren en De Stiep Educatief gaan door met het publiceren van leesmateriaal.

Voor het mbo worden diverse methoden ontwikkeld. In het mbo wordt toegewerkt naar examens voor taal. De methoden sluiten hierbij aan en er komen nieuwe en vernieuwde taalmethoden uit. Of deze methoden geschikt zijn voor de volwasseneneducatie is nu nog niet helemaal te overzien. Het gaat veelal om 'totaalmethoden', waarbij geïntegreerd wordt gewerkt aan alle taalvaardigheden. Meestal hebben deze methoden een papieren en een digitale component.

De manier van werken in de volwasseneneducatie is erop gericht om de lerenden dat aan te bieden waar zij behoefte aan hebben. Tot nu toe bedient men zich van het 'cafeteria-model': men pakt dát uit methoden en materiaal dat past binnen de leerweg. De methode *Taal op niveau* past zeker nog in dit model. *Taal op niveau* is – als geheel - een methode en bestaat uit verschillende modules waarin de taalvaardigheden per taalvaardigheid en per niveau worden geoefend. De verschillende modules zijn los te bestellen en ieder deel is 'op zich' te gebruiken. Het is de vraag of de andere methoden in het mbo zich hier nog voor lenen en wat de meerwaarde is in vergelijking met het materiaal dat specifiek voor volwassenen is ontwikkeld.

Voor het praktijkonderwijs is *Werken aan taal* ontwikkeld. In de analyse van 2012 is gesteld dat leermateriaal voor voortgezet onderwijs buiten deze analyse blijft. Voor *Werken aan taal* is een uitzondering gemaakt, juist omdat het materiaal gemaakt is voor het praktijkonderwijs. Het praktijkonderwijs kent veel leerlingen die leerproblemen hebben en/of langzaam leren en dat maakt het materiaal ook geschikt voor de Educatie. Bovendien is de inhoud en toon van dit materiaal niet specifiek gericht op jongeren, maar meer volwassenen.

In het overzicht zijn slechts twee nieuwe NT2-materialen opgenomen. Er is natuurlijk meer materiaal ontwikkeld, maar dat lijkt niet echt geschikt voor Nederlandssprekenden (bijvoorbeeld omdat er te veel nadruk ligt op het aanleren van de woordenschat, of op mondelinge taalvaardigheid op niveau A1, A2).

Rekenen

Bij rekenen zijn er twee methoden, die voor (jong)volwassenen zijn ontwikkeld en in elkaars verlengde liggen, *ffRekenen* en *ffLerenrekenen*.

De basis van beide methoden is de eerder (op papier) uitgegeven methode *In Balans*. Het zijn digitale methoden, bij *ffLerenrekenen* bestaan ook werkboeken, die waarschijnlijk in 2016 worden herzien.

In het huidige overzicht is ook het materiaal *Negen/twee* opgenomen. Het materiaal bestaat al langer - veel langer zelfs, het is van 2004 - maar ontbreekt in het overzicht van 2012. De overwegingen om het nu op te nemen zijn als eerste dat het materiaal op papier is (waar behoefte aan blijft) en dat het praktisch materiaal is, waardoor er goed mee te werken valt. Deze argumenten wegen op tegen het feit dat het materiaal niet gerelateerd is aan de Standaarden en eindtermen, maar nog aan de KSE-structuur (niveau 2).

Voor het praktijkonderwijs is *Werken aan rekenen* ontwikkeld. In de analyse van 2012 is gesteld dat leermateriaal voor voortgezet onderwijs buiten deze analyse blijft. Voor *Werken aan rekenen* is een uitzondering gemaakt, om dezelfde redenen als ook *Werken aan taal* is opgenomen.

Digitale vaardigheden

Er is veel materiaal dat specifiek voor volwassenen wordt ontwikkeld. De serie van Coutinho (*Wegwijs in*) en sommige materialen van Visual Steps (*Starten met de tablet* en *Starten met de iPad*) blijken bruikbaar.

De programma's van *Steffie* zijn geschikt en worden veel gebruikt, evenals het materiaal van *Klik & Tik*.

In veel cursussen die op wijkniveau worden aangeboden wordt materiaal gebruikt van Computerwijs en Stichting Digisterker.

Digitale vaardigheden komen – geïntegreerd - ook terug in een aantal taal – en rekenmaterialen.

5 Aanbevelingen ontwikkeling leermaterialen

In 2012 zijn de verschillende prioriteiten geformuleerd voor de ontwikkeling van leer- en beoordelingsmateriaal voor volwassenen. In dit hoofdstuk worden deze aanbevelingen herhaald en er wordt aangegeven wat er inmiddels is ontwikkeld en welk materiaal nog ontwikkeld kan worden.

In de vorige publicatie is een fasering aangegeven in de prioriteiten.

Voor de ontwikkeling van leermaterialen zijn toen de volgende prioriteiten gesteld:

1. Ontwikkeling van een doorlopende leerlijn lezen en schrijven, aanvullend op de methode *Alfabeter*. Aanvullend op *Alfabeter lezen* en *Alfabeter schrijven* zijn: een methode van 1F naar 2F op papier en digitaal, een methode van beginners tot en met niveau 1F op papier en een schrijflijn van beginners tot en met niveau 2F op papier, waarin vooral gewerkt wordt aan die aspecten van schrijven die digitaal moeilijk zijn te oefenen (zoals bijvoorbeeld formuleren van zinnen en een samenhangende tekst schrijven).
2. Ontwikkeling van brede leermaterialen op het gebied van taal in alle domeinen voor het Instroomniveau en 2F en op het gebied van rekenen voor alle domeinen voor het Instroomniveau, 1F en 2F.
3. Ontwikkeling van oefenmateriaal ondersteunend voor taal, waarbij per genoemde taak een pakket uitleg en oefeningen kan worden ingezet, zodat er naast het gebruik van methoden en leermaterialen breed, gericht en systematische gewerkt kan worden aan de *Standaarden en eindtermen* die bij deze taak horen. Dit inclusief het domein *Begrippenlijst en Taalverzorging* en ontwikkeling van materiaal voor het domein *Mondelinge vaardigheden* voor formele gespreksituaties op niveau 1F en 2F.
4. Een papieren aanvulling op *ffRekenen*.
5. Oefenmateriaal (en een bijbehorende handleiding voor docenten), waarin digitale vaardigheden zijn geïntegreerd met taal of rekenen.

Ontwikkeld materiaal na 2012

De afgelopen twee jaar zijn verschillende materialen ontwikkeld die de genoemde leemten (deels) opvullen.

Voor taal, rekenen en digitale vaardigheden wordt aangegeven wat er met deze prioriteiten is gebeurd:

Taal

In de loop van 2015 zal de methode *Succes!* gereed zijn. *Succes!* is een thematisch-cursorische methode die een doorlopende leerlijn verzorgt van niveau Instroom tot niveau 2F. De methode verschijnt vooralsnog op papier, op termijn zullen digitale componenten worden toegevoegd. Hiermee wordt tegemoet gekomen aan aanbeveling 1 uit het overzicht van leer- en toetsmateriaal uit 2012.

Met *NLvaardig NT1* (zie bijlage 2) is voorzien in een leerroute van basis tot 1F.

NLvaardig NT1 is beschikbaar voor licentiehouders.

Op het gebied van brede leermaterialen taal (alle taken) voor de niveaus Instroom en 2F is geen specifiek materiaal voor lezen en schrijven ontwikkeld.

In de methode *Taal op niveau* zijn enkele nieuwe modules ontwikkeld, Spelling en grammatica op weg naar 1F, Woordenschat op weg naar 1F, Gesprekken 2F en Luisteren op niveau 2F (prioriteit 2).

In de serie *Lees en Schrijf!* is materiaal ontwikkeld voor lezen en voor schrijven op niveau 1F (*Lees en Schrijf! Extra lezen* en *Lees en Schrijf! Extra schrijven*). Dit materiaal is geordend per taak en per hoofdstuk wordt toegewerkt naar een eindterm. Op niveau 1F is inmiddels dus voorzien in deze behoefte (prioriteit 3). Wat nog ontbreekt zijn modules materiaal specifiek voor volwassenen, gericht op de taken van lezen en schrijven op niveau Instroom en 2F en voor formele gespreksituaties op niveau 2F.

Binnen de leerroute *NLvaardig NT1*, is een onderdeel *Spelling en grammatica 1F* uitgewerkt.

Voor taal is – naast de genoemde prioriteiten – ook geformuleerd dat er behoefte is aan leesmateriaal gericht op het verhogen van het leestempo.

Inmiddels is de vraag hoe urgent deze vraag nog is. Er zijn verschillende manieren om het leestempo te verhogen (zie discussie op <https://www.linkedin.com/groups/materiaal-om-leestempo-te-verhogen-4216946.S.121257271>). In deze discussie komen ook veel tips naar voren om het leestempo te verhogen. Bovendien is bij veel digitaal materiaal de mogelijkheid ingebouwd om teksten te laten voorlezen, zodat ook met het leestempo kan worden geoefend.

Nieuw aandachtspunt

In 2009 is het *Handboek NT1. Voor docenten en opleiders* verschenen. Het handboek voorzorg in een behoefte aan achtergrondinformatie, theorie en praktische aanwijzingen voor het lesgeven aan en begeleiden van laaggeletterde Nederlandstalige volwassenen. Inmiddels is dit handboek uitverkocht en het wordt niet meer herdrukt. Er zijn tien didactische films gemaakt – ondergebracht in het Volgsysteem van *Oefenen.nl*. Nog niet alle belangrijke onderwerpen uit het handboek zijn hiermee verfilmd.

Aanbeveling 1

Leg de prioriteit bij het ontwikkelen van materiaal bij niveau 2F, geordend naar taak, zoals beschreven in de Standaarden en eindtermen (bijvoorbeeld Instructies lezen, Verslag schrijven) en voor gesprekken voeren in formele situaties. Het is bekend dat er behoefte is aan leer materiaal gekoppeld aan werksituaties. Ontwikkel daarom materiaal op dit niveau in de context werk.

Aanbeveling 2

Ga verder met het verfilmen van de belangrijke inzichten en kennis ten behoeve van de didactiek van het (beter) leren lezen en schrijven van volwassen Nederlandssprekenden. Het is noodzakelijk dat lesgevers en begeleiders de basiskennis van het lesgeven aan en begeleiden van laaggeletterde volwassenen tot zich kunnen nemen.

Rekenen

In 2014 is *ffLerenrekenen* uitgekomen, niveau 1F t/m 3F, het leer materiaal sluit mooi aan op *ffRekenen* (van basis tot ver na 1F). Beide materialen bestaan digitaal. Er zijn werkboeken verkrijgbaar voor niveaus 2F (en 3F). In een papieren aanvulling van Instroom tot en met 2F is dus niet voorzien (prioriteit 5).

In het overzicht is het rekenmateriaal *Negen/twee* opgenomen (rekenvaardigheden uitgewerkt in modulen – op papier). Dit materiaal is weliswaar uitgegeven in 2004, maar ontbrak in het vorige overzicht. Omdat het materiaal ontwikkeld is voor volwassenen en er veel behoefte is aan rekenmateriaal is dit materiaal nu wel in dit overzicht opgenomen. Het is evenwel oud materiaal en mist de relatie met de Standaarden en eindtermen ve. Op de wensenlijst voor rekenen staat nog steeds een handboek of handreiking over de didactiek van het rekenonderwijs.

Aanbeveling 3

Ontwikkel extra oefenmateriaal voor rekenen, passend bij de Standaarden en eindtermen voor alle domeinen voor de niveaus Instroom, 1F en 2F.

Aanbeveling 4

Maak een start met de ontwikkeling van een handboek voor de rekendidactiek aan volwassenen in de ve.

Digitale vaardigheden

Aan oefenmaterialen waarin digitale vaardigheden zijn geïntegreerd met taal en/of rekenen is wel gewerkt, bijvoorbeeld in de programma's *Lees en Schrijf! Extra Lezen en Lees en Schrijf! Extra Schrijven*.

Werken met digitale leerprogramma's voor taal en rekenen betekent dat de leerders een beperkt aantal digitale vaardigheden moeten beheersen. Integratie van digitale vaardigheden met taal en rekenen betekent dat er in het taal- en rekenmateriaal genoeg oefeningen zitten om digitale vaardigheden onder de knie te krijgen, bijvoorbeeld opzoeken van digitale informatie op internet en het verwerken van informatie met een tekstverwerker.

Aan een handleiding voor docenten/begeleiders over integreren van digitale vaardigheden met taal en/of rekenen is nog steeds behoefte (prioriteit 5).

Op de wensenlijst van digitale vaardigheden stond ook leer materiaal voor digitale vaardigheden dat onafhankelijk is van een bepaalde softwareleverancier en dat rekening houdt met de verschillende devices en besturingssystemen.

Digitale ontwikkelingen gaan snel. Met iedere nieuwe ontwikkeling komt er ook een nieuwe leervraag en dus een materiaalvraag, zoals het geval was bij internetbankieren en aanvragen van DigiD. Het is zaak om alert te blijven op nieuwe ontwikkelingen en deze te om te zetten naar leer materiaal.

Aanbeveling 5

Integreer digitale vaardigheden bij de ontwikkeling van nieuwe materialen voor taal en rekenen.

Aanbeveling 6

Ontwikkel een handleiding voor docenten/begeleiders voor het integreren van digitale vaardigheden met taal en/of rekenen. Geef in deze handleiding ook handreikingen voor het opstellen van een zelfstandig traject digitale vaardigheden.

Aanbeveling 7

Ontwikkel ook leermateriaal voor digitale vaardigheden dat onafhankelijk is van een bepaalde softwareleverancier en dat rekening houdt met de verschillende devices en besturingssystemen.

Aanbeveling 8

Ontwikkel bij nieuwe digitale handelingen korte en eenvoudige instructies, al dan niet in de vorm van filmpjes.

Leesmateriaal

Er is veel te kiezen als het gaat om lezen van fictionele, verhalende en literaire teksten. Uitgeverij Eenvoudig Communiceren en De Stiep Educatief blijven actief met het uitgeven van leesmateriaal voor (jong) volwassenen. Specifieke aanbevelingen zijn niet nodig.

6 Nieuwe meetinstrumenten 2012 – april 2015

In dit hoofdstuk worden kort alle meetinstrumenten genoemd die zijn verschenen tussen 2012 en 2015. Zie voor de uitgebreide beschrijving van deze materialen bijlage 6.

Taal

Titel	Vak/vaardigheid-domein/niveau	Doel
<i>Ontwikkeld voor volwassenen</i>		
Kies je taalniveau	Nederlands, lezen, Instroom/A1 tot op weg naar 2F	Keuze maken programma's binnen oefenen.nl
Taalverkenner	Nederlands, lezen, 1F	Screening op laaggeletterdheid
Taalmeter 1F	Nederlands, lezen, 1F	Screening wel/niet onder 1F
Taalmeter 2F	Nederlands, lezen, 2F	Screening wel/niet onder 2F
Taalopdrachten Intake	Nederlands, lezen, luisteren, schrijven, spreken, Instroom, 1F, 2F	Bepalen beginniveau
Taalopdrachten Eind	Nederlands, lezen, luisteren, schrijven, spreken, Instroom, 1F, 2F	Bepalen beginniveau
TLVE Toets Lezen A en B*	Nederlands, lezen, rond 1F	Voortgangsmeting
TLVE Toets Schrijven A en B*	Nederlands, schrijven, rond 1F	Voortgangsmeting

Ontwikkeld voor mbo en volwassenen

Testsuite 1 Screening Nederlands en Dyslexie	Nederlands, spelling, tekstbegrip, flitswoorden, woordkennis, zinsbouw, luisteren en taalbeschouwing	Screening op leerachterstanden en leerproblemen
--	--	---

Rekenen

Ontwikkeld voor volwassenen

Rekenmeter 1F	Rekenen, alle domeinen, 1F	Indicatie of iemand onder 1F rekent
---------------	----------------------------	-------------------------------------

TLVE Toets Rekenen A en B*	Rekenen, alle domeinen, Instroom, 1F en 2F	Voortgangsmeting
----------------------------	--	------------------

Ontwikkeld voor mbo en volwassenen

Testsuite 2 Screening Rekenen en Wiskunde	Rekenen, hoofdrekenen, rekenen en wiskunde 1, rekenen en wiskunde 2, ruimtelijk inzicht, snelrekenen	Screening op leerachterstanden en leerproblemen
Testsuite 8 Drempeltoetsen Rekenen 1F-2F-3F	Rekenen, hoofdrekenen, rekenen en wiskunde 1, rekenen en wiskunde 2, ruimtelijk inzicht, snelrekenen op niveau 1F, 2F en 3F	Bepalen van het rekenniveau van een cursist

Digitale vaardigheden

Ontwikkeld voor volwassenen

Monitor Klik & Tik	Digitale vaardigheden, Instroom, Basisniveau 1, Basisniveau 2	Vragenlijst, zelfbeoordeling
TLVE Toets Digitale vaardigheden	Digitale vaardigheden, Instroom, Basisniveau 1 Basisniveau 2	Vragenlijst, zelfbeoordeling

* Deze materialen zijn beschikbaar voor de partners van de Stichting Lezen & Schrijven.

Conclusies meetinstrumenten

In de Educatie worden meetinstrumenten gebruikt die zijn ontwikkeld voor verschillende doelgroepen en zijn gerelateerd aan verschillende kaders.

In het overzicht staan een aantal meetinstrumenten die een indicatie geven of een leerder problemen kan hebben met taal (*Taalmeter*) of rekenen (*Rekenmeter*). Inmiddels is een start gemaakt met een vergelijkbare meter voor digitale vaardigheden. Deze screeningsinstrumenten zijn niet ontwikkeld voor taalaanbieders, maar voor opdrachtgevers van taalaanbieders, bijvoorbeeld gemeenten. Het doel is om in te schatten of een volwassene al dan niet gebaat zal zijn met een taal- of rekencursus. De *Monitor Klik & Tik* is een voorbeeld van een meetinstrument waarin een opdrachtgever vraagt naar de resultaten van eindgebruikers en de dienstverlening rondom bepaalde programma's (in dit geval *Klik & Tik*).

Toetsen taal-, reken- en digitale vaardigheden gerelateerd aan de Standaarden en eindtermen ve, die aangeven of niveau Instroom, 1F of 2F is bereikt (summatieve toetsen) ontbreken nog.

Er is wel al een variëteit aan instrumenten. Er wordt gewerkt met toetsen, assessments en zelfbeoordelingsinstrumenten

Verder valt op dat er meer taaltoetsen zijn ontwikkeld dan rekentoetsen en dat de toetsen digitale vaardigheden sterk achterblijven. De toetsen digitale vaardigheden zijn zelfbeoordelingsvragenlijsten.

7 Naar een coherent systeem van beoordeling

In de publicatie van 2012 stond de volgende prioriteit voor ontwikkeling van meetinstrumenten:

Ontwikkeling van een samenhangend systeem voor toetsing (inclusief voortgangsmeting, portfolio en dergelijke) voor taal en rekenen voor het Instroomniveau, 1F en 2F en bijbehorende domeintoetsen voor digitale vaardigheden.

Ondanks het feit dat er verschillende instrumenten zijn ontwikkeld na 2012, is er nog steeds geen sprake van een samenhangend systeem. In dit hoofdstuk staat beschreven wat een samenhangend systeem voor toetsing kan zijn en hoe de huidige stand van zaken toetsen voor de Educatie eruit ziet.

1. Samenhangend systeem van beoordeling

Een samenhangend systeem van beoordeling wil zeggen: een systeem van diverse meetinstrumenten die samen een goed beeld geven van de vorderingen en haperingen in het leren tijdens het gehele leerproces. Dat wil zeggen vanaf de start van het leren tot aan de afronding. Het gaat hierbij om niet alleen om toetsen, maar ook om assessments, om portfolio (showcase), om zelfbeoordeling. Dus een geheel aan meetinstrumenten dat:

1. past bij de verschillende fasen in een leertraject: indicatie vooraf - beginsituatie – gedurende het traject/de opleiding – aan het eind;
2. past bij de doelen van een leertraject en het doel van de meting;
3. niveaus bepaalt (welk niveau heeft een cursist, is een niveau of een eindterm behaald?);
4. diagnosticeert (wat gaat goed/niet goed; waar moet extra aan gewerkt worden; moet het traject worden bijgesteld?);
5. past bij de doelgroep
6. antwoord geeft op vragen van de verschillende betrokkenen: de cursisten, de docenten/begeleiders, de opdrachtgevers (bijvoorbeeld gemeenten, bedrijven).

Ad 1

Voorafgaand aan een leertraject

Bij opdrachtgevers (bijvoorbeeld gemeenten, bedrijven, organisaties die volwassenen toeleiden naar werk), bestaat behoefte aan een indicatie of de betreffende volwassene scoort onder niveau 1F of onder niveau 2F, voordat men overgaat tot het aanbieden van een leertraject taal of rekenen.

In de beginfase

- De instrumenten doen uitspraken over het niveau (of hoeveel procent goed is op een bepaald niveau) en eventuele hiaten om zowel een passend leertraject te kunnen maken als om (indien mogelijk) een cursist in een passende groep/bij een passende begeleider te kunnen plaatsen.

- De instrumenten zijn geschikt voor zowel trajecten die leiden tot een algemene verhoging van het taalniveau, als voor trajecten die leiden tot het behalen van een specifieke eindterm.

Tijdens het traject

- De instrumenten doen uitspraken over niveau, voortgang (eventueel in percentages) en eventuele hiaten.
- Ze diagnosticeren wat de moeilijkheden zijn voor de leerder. Met name deze instrumenten zijn van belang voor het al dan niet bijstellen van het leertraject. Dit geldt voor zowel voor trajecten die leiden tot een algemene verhoging van het taalniveau, als voor trajecten die leiden tot het behalen van een specifieke eindterm.

Bij de afsluiting

- De instrumenten laten zien of het bepaalde doel is bereikt. Dit doel kan zijn een niveauverhoging van een vaardigheid of een eindterm.

Ad 2

Doelen in leertrajecten zijn niet eenduidig. Leerders willen doelen bereiken (bijvoorbeeld korting kunnen berekenen, een e-mail schrijven), docenten/begeleiders willen zo veel mogelijk mensen naar een hoger niveau brengen en ook opdrachtgevers hebben een doel voor ogen (bijvoorbeeld meer mensen laten uitstromen naar werk). Ook meetinstrumenten dienen bepaalde doelen: checken of een bepaald niveau is bereikt dan wel een bepaalde taak naar behoren wordt uitgevoerd; hiaten opsporen om een leertraject bij te kunnen stellen; concretiseren wat de nevenopbrengsten zijn van leren; concretiseren wat het leren opbrengt in het leven van de lerende. De meetinstrumenten verschillen daarom van vorm en inhoud.

Ad 3

Voor alle meetinstrumenten worden de *Standaarden en eindtermen ve als kader gehanteerd*.

De niveaus Instroom, 1F en 2F (Basis 1 en Basis 2 voor Digitale vaardigheden) moeten bepaald kunnen worden voor: Nederlands, rekenen en digitale vaardigheden (geen specifieke NT2-opleidingen).

Ad 4

Diagnosticeren wil zeggen dat de gebruikte meetinstrumenten informatie geven over lacunes en leemten in de kennis en vaardigheden van de leerder. De resultaten van deze testen geven aanwijzingen voor het nader invullen of bijstellen van het leertraject.

Ad 5

De doelgroep bestaat uit Nederlandssprekende laagopgeleide (jong)volwassenen - dat wil zeggen (jong)volwassenen met /zonder werk of op zoek naar werk, mannen en vrouwen, met en zonder kinderen, sociaal wel of niet actief.

Als we zeggen dat de meetinstrumenten moeten aansluiten bij de verschillende groepen die leren binnen de VE, dan moeten we weten welke groepen worden onderscheiden. Houvast biedt het onderzoek *Cursistprofielen Laaggeletterdheid NT1 & NT2* waarin een onderscheid is gemaakt tussen de volgende profielen van deelnemers aan lees- en

schrijfgroepen in de VE. Kurvers et al. (2013) onderscheiden de volgende groepen leerders:

1. De gevorderde leerder: divers qua taalachtergrond, relatief grote mondelinge vaardigheid (niveau 2F al bereikt), niveau lezen en schrijven tussen 1F en 2F, is beter in lezen dan in schrijven. In het onderwijs is veel aandacht nodig voor schrijven.
2. De gemiddelde leerder: heterogeen qua taalachtergrond, grote mondelinge vaardigheid, maar lager dan profiel 1, niveau lezen tussen 1F en 2F, schrijven tussen Instroom en 1F. Het onderwijs moet zich richten op lezen en schrijven en voor een deel van de groep op mondelinge vaardigheden.
3. De NT2-leerder: andere moedertaal, goed in lees- en schrijfvaardigheid, maar een beperkte woordenschat, meer dan de helft beschikt over mondelinge vaardigheden onder niveau A2, de andere leerders zitten tussen A2 en B1. Lezen tussen 1F en 2F, schrijven onder Instroomniveau. Het onderwijs moet gericht zijn op mondelinge vaardigheden en uitbreiding van woordenschat en van lees- en schrijfvaardigheid.
4. De leerder met (ernstige) lees- en schrijfproblemen: Nederlands als moedertaal, grote woordenschat, geen problemen met mondelinge vaardigheden (vergelijkbaar met profiel 1). Zeer beperkte lees- en schrijfvaardigheid, achtergrond vaker speciaal onderwijs/dyslexie. Het onderwijs moet leerdoelen selecteren per cursist.
5. De leerder met leermoeilijkheden: divers qua taalachtergrond, Nederlandstaligen met beperkte leervaardigheden, anderstaligen met zeer beperkte schoolopleiding, problemen met alle taalvaardigheden, ook mondeling niet zelfredzaam. Het onderwijs moet zich richten op redzaamheid.

Het is belangrijk om te weten dat dit onderzoek (jong)volwassenen betreft die deelnemen aan een taalcursus en de profielen zeggen niets over leerders in trajecten rekenen of digitale vaardigheden.

In de beschrijving komt naar voren dat in drie van de vijf beschreven profielen (jong)volwassenen participeren met een Nederlandstalige en met een anderstalige achtergrond. Bij beoordeling van taalproducten komt steeds naar voren dat volwassenen met een andere taalachtergrond enkele 'typische NT2- fouten' blijven maken.

Ad 6

De resultaten van de beoordeling moeten antwoord geven op de vragen van de verschillende gebruikers: de leerders, de docenten/begeleiders en de opdrachtgevers. Al deze groepen hebben eigen vragen.

- *De leerders* willen weten of ze vooruit zijn gegaan, wat ze hebben geleerd, of ze een bepaald niveau of doel hebben bereikt. Hierbij is zowel de objectieve meting – een betrouwbare toets- van belang als het eigen oordeel van de leerders, dat concreet en inzichtelijk gemaakt kan worden met instrumenten voor zelfbeoordeling.
- *De docenten/begeleiders* willen ook weten of de leerders vooruit zijn gegaan – hoe ver zij zijn op de weg van A naar B - maar met een ander doel: ze hebben deze informatie nodig om leerdoelen en/of begeleiding bij te stellen, extra leerstof in te lassen en dergelijke. Daarnaast moeten zij de gegevens op zo'n manier kunnen weergeven dat deze bruikbaar zijn voor de rapportage aan de opdrachtgevers.
- De opdrachtgevers willen met de resultaten kunnen beoordelen of het ingekochte traject een zinvolle investering is. Wat zinvol is, is hangt onder meer af van het doel van het traject. Ook hierbij gaat het niet alleen om de 'objectieve' resultaten van

gestandaardiseerde toetsen, maar ook om de andere effecten van leren, zoals bijvoorbeeld minder ziekteverzuim in bedrijven, vrijwilligerswerk gaan doen.

2. Type meetinstrumenten

Er zijn verschillende soorten meetinstrumenten. In de Educatie worden de volgende vier instrumenten gebruikt: toetsen, assessments, zelfbeoordeling.

- Er zijn toetsen, die zo objectief mogelijk een begin- tussen of eindniveau aangeven, of onderzoeken waar lacunes of problemen zijn (diagnostische toetsen).
- Er zijn assessments (beoordelingsprogramma's) dat wil zeggen een geheel van opdrachten, testen en soms rollenspelen, die in een bepaalde periode worden gemaakt, en een diepgaander beeld geven van de persoon die het assessment doet.
- Er zijn zelfbeoordelingsinstrumenten, vaak vragenlijsten die de leerder helpen om de resultaten van het leren die niet in harde, objectieve gegevens zijn te vatten toch concreet te maken. Zeker in de educatie, waar het leren ook kan – en soms moet - leiden tot een groter zelfbewustzijn, meer participatie, zelfontplooiing is zelfbeoordeling een belangrijke indicator voor de effecten van leren.
- Naast deze drie instrumenten kan het zinvol zijn om in de Educatie gebruik te maken van een portfolio: een map waarin verschillende bewijzen van kennis en kunde zijn verzameld.

In een samenhangend systeem van beoordeling hebben deze verschillende instrumenten een plek. Afhankelijk van het doel van het traject en het doel van de meting wordt een passend instrument gekozen.

3. De verschillende leertrajecten

Meetinstrumenten moeten tegemoet komen aan verschillende trajecten. Welke leertrajecten zijn er in de Educatie?

Voor dit overzicht hanteren we de indeling die is gemaakt voor de trajecten Taal voor het Leven:

- Trajecten die gericht zijn op niveauverhoging: volwassenen volgen een leertraject om een of meer (basis)vaardigheden een (of meer) niveau(s) te laten stijgen.
- Trajecten binnen een specifieke context: volwassenen volgen een leertraject om beter te kunnen functioneren in een context zoals bijvoorbeeld werk.
- Trajecten om vaardigheden te onderhouden: volwassenen volgen een leertraject omdat zij willen blijven oefenen en hun vaardigheden op peil willen houden.

Hiernaast bestaan allerlei leeractiviteiten van leerders die buiten bestaande cursussen zelfstandig 'op eigen houtje' met papieren of digitaal materiaal aan het leren zijn. De meeste informatie over deze leerders komt van onderzoeken die gedaan zijn rond de site voor laagopgeleide leerders www.oefenen.nl. Deze leerders kiezen en volgen hun eigen traject om zelfredzaam te worden, vaardigheden te onderhouden, kansen op de arbeidsmarkt te vergroten en om sociale redenen (Bohenn et al. 2014).

Welk type aanbod heeft baat bij welk type meetinstrumenten?

Trajecten gericht op niveauverhoging

In deze trajecten is het zinvol om in alle fasen van het leerproces passende meetinstrumenten te kunnen inzetten. Meetinstrumenten die uitspraken doen over het niveau, over de voortgang en over specifieke problemen die de voortgang belemmeren en op grond waarvan het leertraject kan worden bijgesteld. In een dergelijk traject kunnen alle genoemde instrumenten van belang zijn: toetsen, assessments, portfolio en zelfbeoordeling.

Trajecten binnen een specifieke context

De inhoud van deze trajecten wordt bepaald door de context. De inhoud van deze trajecten kan zo verschillend zijn, dat het niet zinvol is om - op landelijk niveau - hier meetinstrumenten voor te ontwikkelen. Als het binnen deze leertrajecten zinvol is om een vaardigheidsniveau vast te stellen (taal, rekenen, digitale vaardigheden), dan zouden de meetinstrumenten die ontwikkeld zijn voor trajecten gericht op een niveauverhoging, moeten voldoen. Voor andere inhoudselementen kan het verzamelen van bewijzen (assessment) een goed middel zijn, evenals een portfolio.

Trajecten om vaardigheden te onderhouden en/of bij te leren

Bij aanvang van een leertraject is het – in verband met plaatsing in een groep of met het oog op het vinden van geschikt leermateriaal – wel zinvol om een (korte) instaptoets in te zetten. Als men wil weten op welk niveau een vaardigheid wordt beheerst, dan zijn toetsen adequate instrumenten. Een portfolio en een zelfbeoordeling zijn goede instrumenten wanneer het belangrijk is om concreet te maken wat men kan (portfolio) of meer inzicht te hebben in wat de leerder zelf vindt wat hij heeft geleerd (zelfbeoordeling).

Leren buiten georganiseerde leeractiviteiten om

Ook volwassenen die buiten georganiseerde leeractiviteiten om werken aan de verbetering van hun taal- reken- of digitale vaardigheden, willen weten of zij vorderingen maken en of zij een bepaald niveau hebben behaald, zeker als zij hun kansen op de arbeidsmarkt willen vergroten. Op Oefenen.nl kunnen, als afsluiting van verschillende programma's, certificaten worden aangevraagd. Deze mogelijkheid wordt zeer gewaardeerd door de leerders die hier gebruik van maken. Een samenhangend systeem van beoordeling moet ook toegankelijk zijn voor deze groep leerders.

8 Aanbevelingen ontwikkeling meetinstrumenten

Om vast te kunnen stellen wat er zou moeten gebeuren om te komen tot een coherent systeem van meetinstrumenten is gekeken naar het in hoofdstuk 7 geschetste beeld en de realiteit.

Daarna zijn de beschrijvingen van bijlage 6 vergeleken met dit beeld. In bijlage 6 zijn de 'oude' (tot 2012) en de nieuwe meetinstrumenten (na 2012) in één schema gezet - beschreven in hetzelfde nieuwe kader.

In 2012 was als prioriteit geformuleerd: *Ontwikkeling van een samenhangend systeem voor toetsing (inclusief voortgangsmeting, portfolio en dergelijke) voor taal en rekenen voor het Instroomniveau, 1F en 2F en bijbehorende domeintoetsen voor digitale vaardigheden.*

Ondanks het feit dat er verschillende meetinstrumenten zijn ontwikkeld na 2012 is er nog steeds geen sprake van een samenhangend systeem.

Prioriteit 1

Het is uitermate belangrijk om een samenhangend systeem van meetinstrumenten – toetsen, assessments, zelfbeoordeling, portfolio - te ontwikkelen voor taal, rekenen en digitale vaardigheden. Afhankelijk van het leertraject en van de doelen van gebruikers kan dan een passend instrument worden ingezet.

De meest belangrijke eisen aan het ontwikkelen van een coherent systeem zijn:

- Het systeem gaat uit van eenzelfde manier van beoordelen van taal, rekenen en digitale vaardigheden.
- Alle meetinstrumenten zijn gekoppeld aan hetzelfde kader. Voor de Educatie zouden dit de Standaarden en eindtermen moeten zijn.
- De resultaten van de beoordelingen (registratie) moeten inzichtelijk en overzichtelijk bij elkaar komen.

Aanbeveling 1

Maak een notitie waarin helder is uitgewerkt wat een coherent systeem van meetinstrumenten voor de Educatie behelst en welke meetinstrumenten voor welke leertrajecten noodzakelijk/wenselijk zijn.

Prioriteit 2

Er is grote behoefte aan toetsen op de verschillende niveaus van de Standaarden en eindtermen. Prioriteit heeft het ontwikkelen van een toetsitembank, waaruit deze toetsen gegenereerd kunnen worden. Met een toetsitembank wordt bedoeld: een verzameling van gevalideerde en gestandaardiseerde toetsitems (vragen, opdrachten), gerelateerd aan de Standaarden en eindtermen. De toetsitems zijn van verschillend niveau, van onder Instroom tot en met niveau 2F.

Uit deze toetsitembank kunnen verschillende toetsen worden gegenereerd. Er kan een intake-toets worden samengesteld, die voldoende informatie geeft voor plaatsing in een leertraject, dus een duidelijk beeld geeft van het instapniveau van de leerder. Er kunnen toetsen worden gegenereerd die uitspraak doen over de beheersing van een bepaald

niveau: beheerst de leerder niveau Instroom, 1F, 2F? Er kunnen voortgangstoetsen worden gegenereerd, die de vorderingen van de leerder in beeld brengen.

In deze toetsitembank kunnen mogelijk ook assessmentopdrachten worden opgenomen en zelfbeoordelingsinstrumenten.

Deze toetsitembank kan een digitale itembank zijn, maar er bestaat voorlopig ook behoefte aan meetinstrumenten op papier. Ook moet deze toetsitembank toegankelijk zijn voor leerders die niet in georganiseerd verband leren.

Aanbeveling 2

Zorg voor een toetsitembank die aansluit bij de verschillende inhouden en niveaus van de Standaarden en eindtermen ve, die bestaat uit verschillende meetinstrumenten en waaruit verschillende toetsen gegenereerd kunnen worden. Maak deze toetsitembank ook toegankelijk voor leerders die niet in een georganiseerd verband leren.

Prioriteit 3

Voor taal, rekenen en digitale vaardigheden zullen verschillende instrumenten ontwikkeld moeten worden.

De algemene conclusies met betrekking tot de meetinstrumenten zijn (zie bijlage 6 Overzicht meetinstrumenten):

- Er zijn screeningsinstrumenten die een indicatie geven of iemand mogelijk problemen heeft met lezen, op niveau 1F en 2F. Dit zijn geen instrumenten die gebruikt kunnen worden in de leersituatie.
- Voor de ve zijn voortgangstoetsen ontwikkeld voor lezen, schrijven, rekenen en digitale vaardigheden.
- De toetsen die ontwikkeld zijn voor het (v)mbo, toetsen niveau Instroom niet.

Er is behoefte aan een intaketoetsen en aan toetsen die vaststellen of iemand niveau Instroom, 1F of 2F beheerst (beheersingstoetsen/summatieve toetsen).

Aanbeveling 3

De ontwikkeling van een toetsitembank is reeds in gang gezet op initiatief van de Stichting Lezen & Schrijven, met de voortgangstoetsen lezen, schrijven, rekenen en digitale vaardigheden. Ontwikkel meer toetsitems voor taal en rekenen op niveau Instroom, 1F en 2F.

Start met de ontwikkeling van assessments voor digitale vaardigheden.

Referenties

Bohenn, E., De Greef, M. (2012). *Aan de slag met leer en toetsmateriaal voor volwassenen. Analyse leer- en toetsmaterialen Taal, rekenen en Digitale Vaardigheden voor volwassenen*. Ede: Steunpunt Taal en Rekenen Volwasseneneducatie.

Bohenn, E., Vaske, B., Winninghoff, H. (2014). *We leren altijd. 10 jaar ETV.nl*. Den Haag: Stichting Expertisecentrum ETV.nl

CINOP (2012). *Standaarden en eindtermen ve. 's-Hertogenbosch*: CINOP.

Kurvers, J., Dalderop, K., Stockmann, W. (2013). *Cursistprofielen Laaggeletterdheid NT1 & NT2. Cursisten in Lees- en schrijfcursussen en hun onderwijs*. Ede: Steunpunt Taal en Rekenen Volwasseneneducatie.

Meijerink et al. (2009). *Referentiekader Taal en Rekenen*. Enschede: Doorlopende leerlijnen Taal en Rekenen.

Dalderop, K., Liemberg, E., Teunisse, F. (2002). *Raamwerk NT2*. De Bilt: Bve raad.

Bijlage 1 Geraadpleegde experts

Input voor het overzicht van materialen en meetinstrumenten

ALL Educatief	Mieke van Groenestijn
Artéduc	Maurice de Greef
CINOP	Frans van Hoek
ECB Talen, Taalvakwerk	Li-ja Termijn
ROC van Amsterdam	Hadewijch Kapteijn
ROC Nijmegen, team Educatie	Mia Pouwels
ROC Nijmegen, team Educatie	Jet Wijdeveld
ROC Tilburg	Willemijn Stockman
Stichting Expertisecentrum ETV.nl	Ben Vaske
Stichting Lezen & Schrijven	Annelies Jacobs
Stichting Lezen & Schrijven	Jan Koopmans

Input voor een samenhangend systeem van beoordeling

ALL Educatief	Mieke van Groenestijn
Artéduc	Maurice de Greef
CINOP	Ina den Hollander
CINOP	Jo Fond Lam
Stichting Lezen & Schrijven	Marga Tubbing
Stichting Lezen & Schrijven	Willem Berghoef

Bijlage 2 – 6

De volgende bijlagen zijn opgeleverd in aparte Excelbestanden als losse bijlagen van dit rapport:

Bijlage 2 Overzicht leermaterialen Taal

Bijlage 3: Overzicht leermaterialen Lezen

Bijlage 4: Overzicht leermaterialen Rekenen

Bijlage 5: Overzicht leermaterialen Digitale vaardigheden

Bijlage 6: Overzicht meetinstrumenten Taal, Rekenen en Digitale vaardigheden